

A selmechányai valete rövid története

Az ősi „ballagások” és azok hagyományaiból táplálkozó és egyes részeit legszebben magába olvasztó esemény a valéta, amelynek története majd kétszáz évre nyúlik vissza. A búcsúzó, valétáló diákság legmeghatóbb szokása a „ballagás”, amelynek legszebb, legkiforrottabb formája a „selmeci valéta”. De mit is jelent mindez?

A *valete* kifejezés latin eredetű és a rómaiak használták először, jelentése „Is-ten veletek”, több személynek mondott köszöntés a búcsúzáskor. Napjainkban meghallva a valétálás szavunkat, látjuk az egyenruháját büszkén viselő, kart a karban összeölelkező búcsúzó diákokat, a lobogó fáklyákat, a valétamenetet felvezető kanyargó szalamandert. Fülünkben csengenek az ősi diáknóták, érezzük az alma matertől, az egyetemtől, a neki otthont adó várostól való elválás keserűségének disszonanciáját.

A valétálás fogalma történelmi környezetében örökre és elválaszthatatlanul ma is Selmechányát – valamint 1918 óta a felvidéki, volt szepesi városokat Igló, Késmárk, Lőcse – kell hogy eszünkbe juttassa.

A „ballagás” eredete azonban egészen a középkorba nyúlik vissza, s ahogy *Bevilaqua Borsody* írja Magyar Gaudeamus” gyűjteményében az nem más, mint a lovagnak a lovagi kalandra, a diákságnak más városba, más egyetemre vándorlása vagy visszatérése otthonába, illetve a középkori céhes mesterlegények vándorútra indulásakor dívott búcsúzkodás régi szokások diákos megfélelője.¹

A selmeci valéták legkiválóbb kutatója *dr. Faller Jenő* volt. Évtizedes munkával gyűjtötte össze és közölte kutatási eredményeit.² Ezeket legfeljebb kiegészíteni tudjuk, főleg selmechányai

1. ábra. Selmeci valéta pillanatképe az ódon Fritz-ház előtt (Dr. Fricz-Molnár Péter gyűjteménye)

– általa még nem ismert – periodikákban leírtakkal, irodalmi munkákkal, fotódokumentumokkal.

A selmeci valétálásról – amikor már annak hívták – az 1830-as évektől tudunk, bár ebből az időből alig ismert részleteket is közreadó forrás. Sajnos a történeteket csak 50–60 évvel később vetették papírra vagy jelentették meg nyomtatásban.

Ebből az időszakból (1890) Hoffmann Géza írását idézzük: „...minden évben megújul, mindenik évben ugyan az a dal, ugyanaz a szomorú, méltóság-teljes felvonulás abból a terem-ből, ahol utoljára hallották az alkotó szavát, ahol utoljára nézték azt a padot, amelybe vésvé az ideál neve, mely leghíbb igaz-ságtétele ama sok órának, amelyet a bányászat, az erdészet jövődjé bajnoka az ábrándok boldog országában töltött... A dal... melyet bár naponta kétszer is hallottunk, amidőn újra megszólal annak a szomorúan ballagó komoly csapatnak ajkáról, mintha most született volna... mintha az a fájdalom, melybe a jókedv biztató reménye és a viszonzatlott otthon varázsa is vegyíti édes szavát: most adná először kifejezését e dalban, ez egyszerű mondatban: »Ballag már a vén diák tovább... a távozókat újjak váltják fel, a vidám hagyományos szellem átöröklődik nemzedékről nemzedékre, de van Selmecen mindig egy osztály amely azt mondja: ezek vol-

tak az utolsók, méltó utódjaik már többé nem lesznek.”³

Az, hogy már az 1830-as években is voltak vidám és búcsúzáskor „dévaj” hallgatók az a bányamérnök, később kormánybiztos *Beniczky Lajos*ról maradt fenn kortársai elbeszélésében. Eszerint: „...különösen és kimagaslóan a búcsúdálnak az éneklésekor a legkülönbözőbb és legérdekesebb... nevetető tréfát szokott cselekedni mindnyájunknak mulattságára, megörvendeztetésére...”⁴

Dr. Faller Jenő kutatásából ismerjük, hogy az 1830–1840-es években valétáló akadémiát a többiek a „Bemooster Bursche zieh ich aus”, és más bursch dalok éneklése mellett a béalabányai városkapuhoz kísérték, jelképesen útjára bocsátották, ott utoljára ivott korsójából, majd azt a kapuszeglet kövén összetörte, ezt követően pedig kiporolták, farbőrre ültették, jól meghintáztatták, s a kapun át kilódították a városból.⁵

A ballagás ma is ismert formájával az 1850-es és 1860-as évektől találkozunk Selmechányán. A valétánsok menete a Fortuna-ház nevű akadémiái épülettől indult el. A balekok vitték a ballagók poggyászát, utánuk a cigánybanda következett, majd négyes sorokban az egymás vállát átkaroló ballagók tölgyvagy cserfalombokkal, szalagokkal⁶ díszített kalapokban, elegáns polgári viseletben még utoljára körbejárták az ősi bányaváros szűk utcáit.

¹ Bevilaqua Borsody Béla: Magyar Gaudeamus. Budapest. 1932 kiad. MEFHOSZ p. 16. (A továbbiakban Magyar Gaudeamus).

² Faller Jenő, 1965: A ballagásról. Bányászati Lapok 98. évf. 7. sz. 499–501. (A továbbiakban Faller).

³ Hoffmann Géza, 1890: A valéta. Selmechányai Híradó I. évf. 1 sz. 1–2.

⁴ Pipfax, 1896: Ballag már... Selmechányai Híradó 7. évf. 32. sz. 1–2.

⁵ Aradi János, 1910: Egy öreg bányász visszaemlékezései. Bányászati Kohászati Lapok 47 évf. 249.

⁶ Annyi zöld szalag díszlett a kalapon, ahány félét a képzési időn túl eltöltött a hallgató az akadémián, később főiskolán.

A ballagást este a Vigadóban a valétabál követte. Éjfélkor eloltották a gyertyákat, s a leányok, elsősorban a „letemporált” menyasszonyok és menyasszonyjelöltek párjukba karolva a „Ballag már a vén diákok” énekelve körüljárták a feldíszített tánctermet. A főiskolai paloták átadását követően a mérnökhallgatók ott gyülekeztek, ahol a legutolsó előadásait hallgatták, innen indultak kísérőikkel a búcsúra.⁷

Roth Gyula professzor, 1893–1896 között végezte erdészeti tanulmányait Selmecen. Az ő emlékező leírásából is ismeretes, hogy a ballagást este „búcsulakoma” követte, amelyen a valétaelnök ünnepi beszédet mondott. Ez nagy eseménynek és kitüntetésnek számított.⁸

A selmeci valétabálnak és a valétának emléket állított szépirodalmunk is. Lovik Károly, Tassonyi Ernő, Pittner Tivadar Tódor és Somlay Károly munkáiban, az ő színes leírásaikkal elevenednek meg a búcsúzás pillanatai.

2. ábra. Az Erdészeti palota kapuján kilépő valétáló mérnökjelöltek Selmecbányán 1914-ben (Dr. Fricz-Molnár Péter gyűjteménye)

Lovik a valétaszalagról és valétabálról így ír: „Valétának [valétáns] hívják Selmecen... az akadémiát végzett tanulót, aki a régi dal szerint így távozik: „az út hazámba visszaint, filiszter leszek ott megint...” A táncolók közt könnyű a távozó ifjakat észrevenni. A

valéták között ugyanis egy sincs, aki nek váll-szalagja ne volna... hosszú széles selymöv ez, amelyet a jobb válltól a bal csípőig keresztbe húzva viselnek. A zöld vagy kék színű pántot egyegy selmeci szép leány olykor egész esztendőn át hímezte s adta örök emlékül... zászlómaradvány az: az ifjúság, a boldogság, a szerelem egykor diadalmas lobogójának foszlánya...”

A valétabál csodálatosan felemelő és kezdő képeiről így ír Lovik: „Amikor éjfél beköszöntött, a terem zajos hangulata kissé leszűrődött. Most következett a valéták búcsúzója. A táncosok hosszú félkörben állottak föl. A teremben csak a gyertyák sercegése hallatszott, mindenkin ünnepélyes hangulat vett erőt. Elöl ment az akadémia akkori büszkesége... egy deres hajú, élete de-lén levő férfi, aki nemrég szabadult ki Kufsteinből s azóta látott neki a tanulmányoknak. Utána a többi valétáns, míg a fiatalabb diákok oldalt sorakoz-

fejezése után megírta a ma már nemzedékek által olvasott regényét. A mű 1905-ben, majd 1912-ben jelent meg az Akadémia Kör támogatására Mühlbeck Károly – a kor egyik kiváló grafikusának – illusztrációival.

A valétáról a következőket írja: „Elindult a menet a Fortuna elől. Legelől a balekok hozták a Firmák poggyászát. Utánuk jött Ádu a bandájával. A valétánsok cserágakkal díszítették fel a kalapjukat, a fejük búbján biggyeszke-dő sapkájukat. Egyikük másikuk afeletti bánatában, hogy meg kell válni a kedves tarkabarka grubenkabátjától, s bele kell bújni a jámbor filiszter öltözkébe, fehér cilindert tett a fejére, piros frakkot öltött magára. Az öregek összeölelkezve ballagtak [...] Bejárták az egész várost a valétánsok. Összeölelkezve, méléző lélekkel átéltek még egyszer a selmeci emlékeket... leért a menet a Vigadó elé.”¹⁰

Somlay Károly Sopronban megjelent, alig ismert kisregénye is emléket állított a valétálás szép hagyományának: „A valétánsok vállaikra tűzték a tenyéryi széles, aranyrojtos, tengerzöldes valétaszalagot, amit kinek-kinek a jövődöbelije hímzett... örök szégyen lett volna a bányavárosra, ha egy akadémikus nem talált volna ott a párjára... hétfő délelőttjén volt a ballagás, az utolsó búcsúvétel. Az utca két oldalán mosolyogva (vagy könnyezve) álló selmeciek sorai között lépdelnek lassacs-kán az immár filiszterekké, közpolgárokká vedlett burschok. Négyen-négyen egy sorba, egymás vállára tett jobbkarjukkal összefűződve, a cserlombbal bok-rétázott kalapot a szemükre húzzák, a fejüket lekonyítják. Ballagnak. Két fuchsz lépeget utánuk, akik a botokra burkolt klopacskát viszik: egy Firma pedig kalapácsával meg-megüti a deszkalapot. A klopacska után a cigányzenekar következik.”

A regény írója filmszerű leírását adja a maszkamenetet járó balekságnak. „Ezek után egy cifra bolond csoport mókázik: a fuchszok maskaráknak öltöznek és hosszú kigyóvonásban [szalamanderben] egymás nyomában lépegetnek öreg gigerlik, kámzsás barátok, pocakos középkori ritterek, generál Szakramentovicsok, török pasák, falusi bakterok lámpással és dárdával, főkötös matrónák, szemérmes Dorottyák, pápaszemes Leokádiák és egyéb csudás figurák. Mindegyik egy-egy kancsó sört tart kezébe: két toprongyos vagabund pedig egy hordó sört gurít utánuk. Szomorkásan, halkan felcsendül a valétánsok búcsúdala: ballag már a vén diák... Fel

⁷ Vö. Faller 499.

⁸ Roth Gyula, 1943: Bástyánk 3. évf. 12 sz. 10.

⁹ Lovik Károly, 1904: A leányvári boszorkány. Budapest, pp. 60–63. (Lovik regényéből Gertler Viktor nagysikerű filmet rendezett 1938-ban.)

¹⁰ Tassonyi Ernő, 1905: Aki a párját keresi. Regény a selmeci diákéletből. Budapest, pp. 334–339.

búcsúcsókra cimborák. A Szent Antal kapunál mondanak a fiatalok egymásnak végleges Isten hozzádot. Hanem előbb a szárnyára szabadult, újdonsült filiszterre felkötik a farbört és erre mogorópálcával három ütést mérnek némi csekély útravaló gyanánt.”¹¹

Érdemes megjegyezni, hogy a maszkamenet csak az 1904/1905-ös év óta tartozik szervesen a ballagáshoz, korábban sohasem volt szerves része. 1905-ben Selmecbányán a tifuszjárvány miatt minden utcai csoportosulás tilos volt, ezért a főiskolások farsangi karneváljukat elhalasztották, és első ízben a ballagáshoz csatolták.¹²

A Selmeci újság 1908-ban két cikkben még a békebeli valétának állított maradandó emléket. „Egy pár nap múlva megint végighangzik utcáinkon ez a sejtelmes szomorú nóta, amely mindig sok igaz könnyet vált ki a szemekből, szomorúságot a szívekből. Búcsúzni fog egymástól és a közönségtől a főiskolai ifjúság, városunk igazgyöngye kedvence. Nemsokára elmennek. Elmennek azok, akiket szívünk egész melegével szeretünk, de soba meg nem becsülünk... csak ilyenkor vesszük észre, hogy e városnak ez az ifjúság az igazi lelke, az egész társadalmi élet mozgatója. Ők azok, akik az ódon roskadozó városnak életet, elevenséget adnak, s nem engedik tespedni az elernyedtt erőket, az a legfőbb társadalmi tényező, amelyik a szépet, jót és igazat önzetlenül és kitartással műveli és pártolja... Amikor kart-karba öltve busongó dalukkal és pajzán jókedvükkel megegyeszer felverik az utca néma csöndjét, akkor érezzük ezt igazán...”¹³

A következő tudósításban pedig már a ballagást, a valétaelnök majd a rektor búcsúbeszédét örökítette meg a névtelen tudósító. A ballagás lefolyásáról ezt a néhány, de figyelemre méltó sort olvashatjuk: „Szombaton tartotta a főiskola negyedéves valétáló polgársága a szokásos ballagást. [...] Öt órakor délután indult el a hatalmas menet Balogh Laci bandájának hangjai mellett. A város utcáin, az ablakokból a közönség százai gyönyörködtek festői látvá-

nyosságban. A ballagás után a valétalók szívesen látott vendége volt a főiskolai ifjúság a városi vigadóban. Az ünnepség másik része este folyt le bankett keretében ugyancsak a városi vigadóban.”

Pittner Vérzivatar c. regényében saját magának, legjobb barátjának és társainak állított örök emléket. Az 1914. júniusi utolsó nagy selmeci bal-

3. ábra. Az 1902-es valétából meghívója és táncrendje (Erdészeti Múzeum gyűjtemény)

lagást így örökítette meg:

„Elöl megy Balogh Laci és bandája, őt követik a távozó veteránok nyolcas sorokban.

Mellükön és kalapjukon zöld selyem-szalagok díszlenek.

Kalapjuk himzett szalagjába tölgyfalevél van tűzve. A menet lassan halad előre, mintha ballagásuk is jelképezné a fájdalmas, nehéz búcsút az alma matertől, Selmectől és a könnyeket hullató selmeci leányoktól. A veteránok után szalamanderben kígyóznak a firmák és utánuk jönnek a többiek...”¹⁴

A valétamenetekről és az 1905-ös tanév végétől létező maszkamenetekről vagy vidám ballagásról számos esetben ismerünk fényképes dokumentációt is. Ezek családi archívumok ritkán felbukkanó és ma is többnyire rejtett kincsei, illetve a szakmúzeumok gyűjteményében és magángyűjtőknél találhatók meg. Ezek a fotók páratlan dokumen-

tumai a selmeci, majd a későbbi soproni valétalásoknak.

Az 1896-os évben diadalmas újtúra indult a mozgófilm. Kutatásaink szerint a selmeci ballagást is rögzítette a filmszalag, a

felvétel azonban lappang vagy elvesztett, mint megannyi kincse a magyar film történetének.

De az, hogy volt ballagás, arról a Főiskolai Lapokban is olvashatunk méghozzá az utolsó selmeci ballagásnál, amiről akkor még senki sem sejtette, hogy az utolsó nagy valéta lesz Selmecbányán az impériumváltást megelőzően.¹⁵ „Ismét ballagtunk. De mintha valami disszonáns hang vegyült volna a ballagás meghatottságába, a halk dallamok közé; valami, ami nekünk szertelen, világi, valami, ami nem selmeci. Igen. Tudtuk, hogy a mozigép berregni fog, meglop minket, világgá kürtöli a mi titkainkat. Örültünk és sírni szerettünk volna. Örültünk, hogy végigballaghattunk ezen a kis világon, amit mi „Hazá”-nak nevezünk és sírni szerettünk volna mert elárulnak minket... Hűtlenek leszünk önmagunkhoz, elfogunk árulni mindent. Mindent, ami nekünk szent és titok. Új szellők fújnak, s ezek azt súgják, hogy beszélünk kell, világgá kell kiáltanunk azt a hangot, amelyben százados romantika és modern dallamok, szépségekben megkö-

¹¹ Somlay Károly, 2012: Jó Szerencsét! A szöveget gondozta: Petró Dávid. Sopron, pp. 16–17.

¹² SVM 1930. június 7. p. 4.

¹³ Anonim, 1908: Ballag már... Selmeci Újság 3. évf. 23. sz. 1.

¹⁴ Pittner Tivadar Tódor 1932: Vérzivatar. Budapest, szerzői kiad. p. 61.

¹⁵ Fricz-Molnár Péter, 2021: Adalékok az 1914 és 1918 közötti selmeci ballagásokhoz. Országos Magyar Bányászati és Kohászati Egyesület Hírlevél, 2021/22. 12–16. (2021.06.04.)

vesült hagyomány és új kultúrkövetelések remegnek. Nézzétek végig a képeket, hallgassátok meg a melódiákat és megtaláltok minket.”¹⁶

A selmeci exodust megelőző néhány év – az első világégés időszakának valétalással kapcsolatos kérdésköre – további kutatások tárgyát képezi, ugyanis ismereteink hiányosak. Azt bizonyosan tudjuk *Hajdu Béla* visszaemlékezéséből¹⁷ és egy ránk maradt selmeci valétamenetet megőrkítő felvételtől,¹⁸ hogy 1918 júliusában is volt valet Selmechányán, vélhetően ez volt az utolsó, amiről az is kiderül a visszaemlékezésből, hogy hangulatában is más volt, mint a békeidők valétái... Amit biztosan kijelenthetünk,

4. ábra. Az 1918-as utolsó selmeci valétálás pillanatképe (Dr. Fricz-Molnár Péter gyűjteménye)

¹⁶ Anonim, 1914: Ballag már a vén diák. Főiskolai Lapok 1. évf. 5. sz. 1.

¹⁷ Magyar Jövő, 25. (1943) 54. sz. 6. (márc. 7.); Észak-Magyarország, 19. (1963) 237. sz. 2. (okt. 10.); http://leveltar.unisopron.hu/images/tablo/bke/bke_tablo_1913.jpg (letöltés: 2021. március 28.); Az erdészeti felsőoktatás 200 éve III. kötet. Sopron, 2008. vö. Fricz-Molnár Péter, Bányászati és Kohászati Egyesület Hírlevél, 2021/22. 12–16.

¹⁸ <https://www.virtualna-banska-stiavnica.sk/virtualna-stiavnica/historicke-fotky/historicke-fotky/11414&k=ballagas> (2022.05.13.)

hogy az utolsó igazi nagy selmechányai valétálás 1914-ben volt.

Nekünk, kései utódoknak csak a megsárgult, fakó, szívünknek mégis oly’ kedves felvételek maradtak, hisz a visszaemlékezések sorainak íróival együtt végérvényesen múlt lett a selmeci diákélet is. S bár a nóta úgy szól,

hogy „*Ha Selmec hív, mi ott leszünk...*”, tudomásul kell vennünk, hogy 1919 óta Selmec nem hív minket és talán már nem is fog soha többé.

Dr. ifj. Sarkady Sándor
tudományos kutató, SOE KKL

Dr. Bende Attila
tanársegéd, SOE EMK

Valete 2022 – Búcsú az egyetemtől és a várostól

Lezajlott a Soproni Egyetem idei valéta ünnepe, ahol az évszázados selmeci diákhagyományok alapján vettek búcsút a végzős hallgatók az alma materüktől és Sopron városától. A hagyománynak megfelelően a valétálás szombat este az Egyetem főépülete előtt kezdődött, ahol a valétálók, családtagok, oktatók és az egyetem hallgatói gyűltek össze.

Molnár Richárd és *Jóna Zoltán* ötöd és negyed éves valétaelnökök beszédét követően *dr. habil Heil Bálint* az Erdőmérnöki, *prof. dr. Magoss Endre* a Faipari Mérnöki és Kreatívipari, és *prof. dr. Széles Zsuzsanna* a Lámfalussy Sándor Közgazdaságtudományi kar dékánjai köszöntötték és adtak útravalót búcsúzó hallgatóiknak.

A Soproni Egyetem nevében *prof. dr. Fábán Attila* rektor ünnepi beszédében elmondta: „Nagy feladatok előtt állnak! A Föld életfenntartó rendszereinek megőrzése, fenntartása az ezzel kapcsolatos környezeti, társadalmi és gazdasági szakmai ismeretek átadása a tudatformálás területén soha nem volt ennyire

fontos, mint napjainkban. A mi egyetemünk roppant szerencsésen ötvözi ezeket a tudásokat, kölcsönhatásokat és az ezt átfogó szellemiséget. Kérem, ne feledjék, sohase hagyjanak fel azzal a szellemiséggel, amit a mi egyetemünk sugall és azt igyekezzenek gazdagítani.”

A beszédekét követően a rektor kitérte a Soproni Egyetem kapuját a díszes menet előtt, majd a valétálók a szalamander után elindultak, hogy dalolva elbúcsúzzanak az alma materüknek otthont adó város utcáitól. Az úton sok erkélyen és ablakban gyertyákkal köszöntötték őket a lakosok.

A szalamander a végső állomásként a Fő térre érkezett, ahol *dr. Farkas Ciprián*, Sopron polgármestere búcsúzott a végzősöktől: „A város és az egyetem egymás nélkül elképzelhetetlen, sorsuk a viharos 20. században véglegesen összefonódott és bízunk benne, hogy ez a jövőben is így marad. A cél elérésre érdekében hitre, elkötelezettségre, tehetségre, valamint szorgalmas munkára van szükség. A gazdag történelmi múlt napjainkban még inkább kötelez bennünket. A gyorsan változó és nagy kihívások

elé állító korunkban fontos, hogy a feladatainkra jó válaszokat tudjunk adni.”

Sopron polgármestere zárógondolataiban hozzátette: Azt kívánom nektek, hogy amikor utoljára áthaladtok a Tűztorony alatt tartalmas, gazdag és boldog életetek első lépéseit tegyék meg. A „*Civitas Fidelissima*” azaz a leghűségesebb város kapuja mindig nyitva áll előttetek – zárta gondolatait a polgármester.

Az ünnepség zárásaként hagyományosan elhelyezték az emlékezés koszorúit Soproni-Thurner Mihály szobránál.

Forrás: SOE
Fotó: **Pluzsik Tamás**